

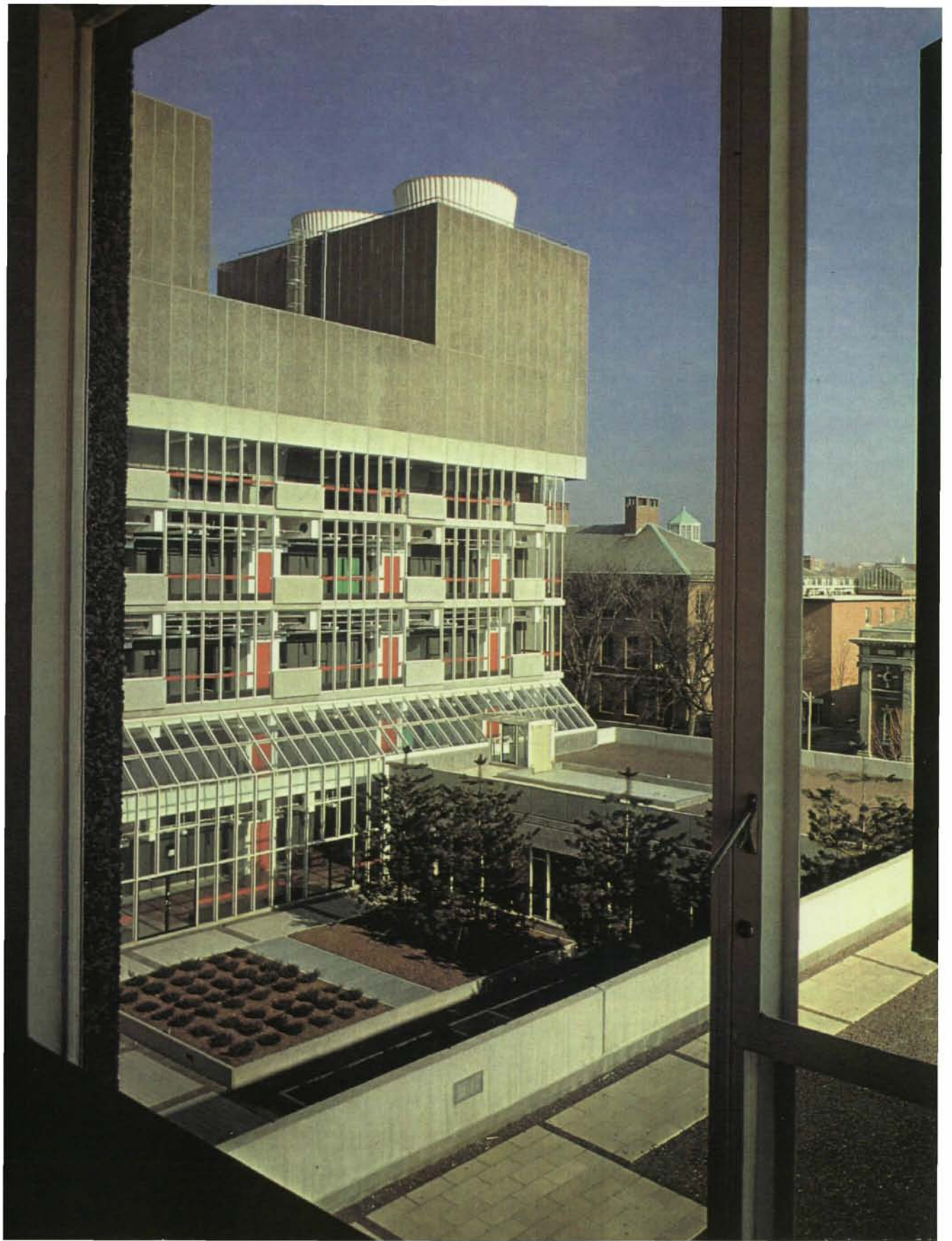
M M M
M M M
M M M

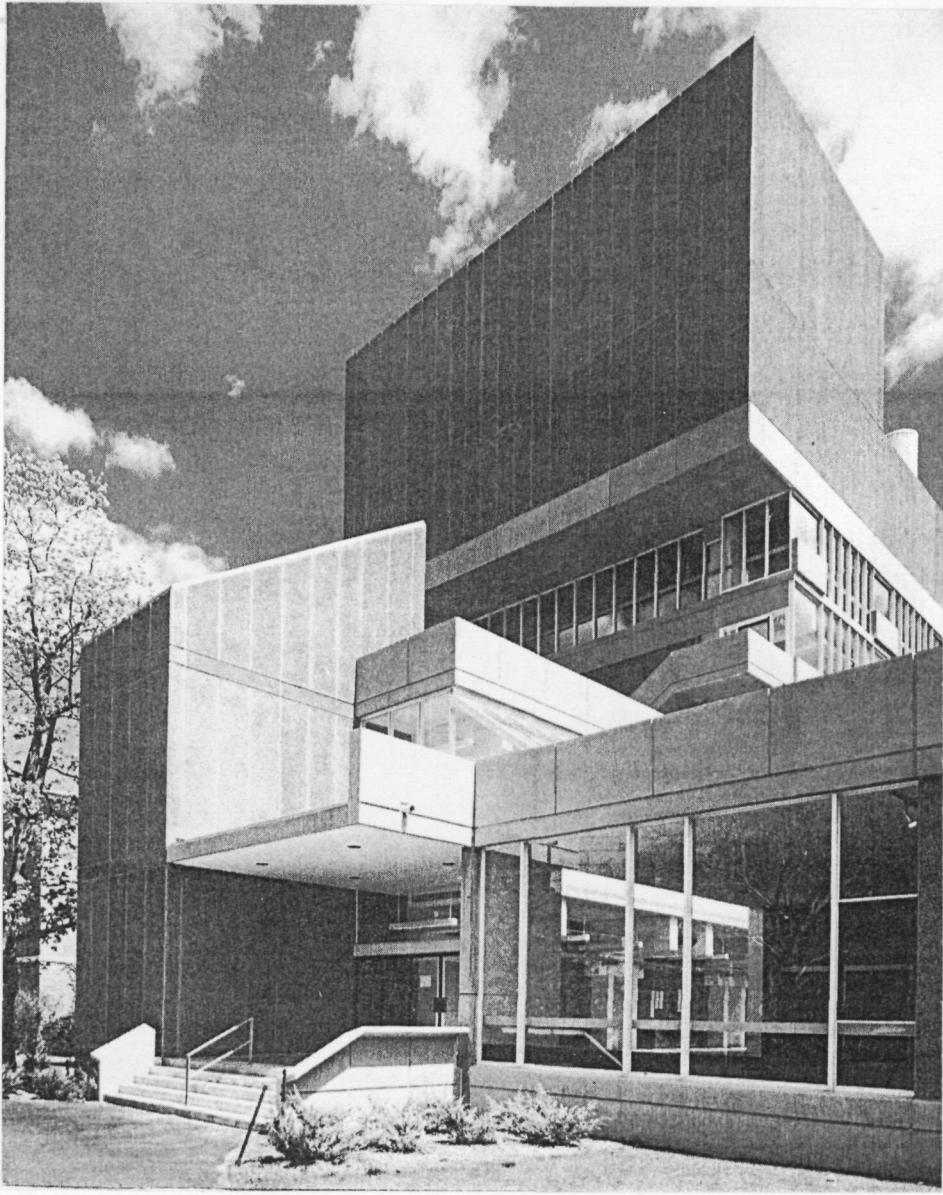
TESI DOCTORAL DE JAUME FREIXA
OBRA AMERICANA DE JOSEP LLUIS SERT

VOLUM II

volums que formen la "T" no s'explica la manca d'articulació entre la punta sud de la tija central i el cos de la biblioteca, amb el qual empalma _mateix pla de façana, mateix tractament de *brise soleil*_ malgrat ésser morfològicament diferent. Aquesta trobada provoca un alçat, perfectament llegible a l'observador, en forma d'una "L" deformadíssima, allargassada. Sorprenent decisió quan hom ha vist Sert resoldre sempre entregues amb articulacions entre volums de pes visual diferent i, vist el fet que, tan ell com Zaleski sentien horror de les formes empalmades en "L", ja fossin finestres anomenades "de bandera" o llenques de mur massisses. La "T" hauria, potser, d'haver-se deixat més sola, com una mena d'espina invariable, de referencia, a banda i banda de la qual apareixerien uns *objets trouvés* amb formes pròpies, baixa alçada, separats, com si a cada un li correspongués la seva capsula. És possible que aquí la voluntat de configurar un pati, costi el que costi, el portés a aquesta gesticulació envoltant, com si fos en espiral.

Del punt de vista de la percepció més allunyada, l'ampla faixa que remata el darrer pis, amb les tres torres _que per simetria haurien d'ésser quatre_ afegix un pes visual enorme, fent l'edifici estranyament "caparrut". La manca de simetria d'aquest tret tan important, que es planteja com a simètric per la ubicació d'una torre a cada extrem, és uns dels factors de desconcert abans esmentats.

En visió més pròxima, els tractaments dels tancaments estàndard són brillants. Tant la façana sud de l'ala de laboratoris _que es un passadís en voladís com el del Dispensari antituberculós del carrer Torres Amat, a Barcelona_ tractada com un mur cortina, com la façana nord, ja esmentada en la seva simplicitat de forjats entre pilastres i tancament de grans finestrals de vidre, tenen uns ritmes i textures incontestablement reeixits.

L'esglaonament ofereix una amenitat _més superfície de façana, trencament del volum, terrasses accessibles(?)_ de discutible rendibilitat considerant l'ús potencial, de despatxos i seminaris contrapesada amb un perímetre augmentat _mes cost, mes manteniment_ i amb un allargament considerable de la planta que avança molt sobre l'esplanda en els pisos inferiors. Hom es pregunta si un cos a tota alçada, en la mateixa posició, que hauria resultat molt més curt, no hauria permès aquella articulació natural entre els tres volums principals que s'enyorava més amunt .

L'entrada oest crea una acumulació de motius volumètrics en poc espai _escala, marquesina, final de claraboia etc._ que resulta inquietant. En canvi, en entrar s'ofereix l'esplèndida *enfilade* del pas transversal per a vianants.

Resumint: el disseny posa en evidència unes ambigüitats, uns compromisos que féren relexionar molt a Sert, encara que mai va explicitar cap autocrítica. Però sí que va començar a manifestar que d'ara endavant desitjava més

ordre visual, més control formal i menys concessions a les contingències del programa o a les sinceritats constructives. D'aquest període de treball tan intens _pensem que acabava el Centre de Ciències a finals de l'any 73, els habitatges de Nova York l'any 74 i la Fundació Miró l'any 75_ Sert en va sortir amb una salut delicada, que acabà amb una operació de llaga d'estómac a finals de l'any 74 i de pedres al ronyó la tardor de l'any 75. D'ambdues en va sortir amb una recuperació de facultats total.

Aquest edifici representava el final d'una època, la de la descomposició de l'edifici, les cèl.lules apilades, l'expressió obligada d'instal.lacions i alhora de l'estructura etc., coses totes que Sert posava sempre per davant de l'obligació d'organitzar-se visualment de manera satisfactòria, és a dir, almenys, amb equilibri. Potser la intervenció de tantes persones joves el va decantar cap a unes modes que ell hauria esquivat i explica aquella ambigüitat. A molts de nosaltres que vèiem el que passava se'ns ofería una experiència molt valuosa: la del cada vegada més inevitable procés de col.laboració amb els enginyers. Aquests, malgrat la seva aparent neutralitat i paper objectivador i científic, ténen inclinacions ideològiques i formals de les quals sovint no son conscients. De l'experiència que estic esmentant, i salvant les excepcions de rigor, es pot dir que els enginyers d'instal.lacions són propensos a l'anarquia

visual total i adopten ràpidament una estètica de l'aleatorietat i la improvisació, amb un tarannà força flexible i democràtic. Els enginyers d'estructures, per contra, solen preferir la disciplina de les modulacions estrictes, la gratificació de les coincidències i els encaixos perfectes i s'inclinen per una estètica apol·línica més que dionisiaca.

4.0. ELS GRANS ENCARRECS D' HABITATGE

A partir de 1970 l'oficina Sert, Jackson *and associates* es contactada per Edward Logue, director de la Corporació de Desenvolupament Urbà⁽¹⁷⁾ per realitzar habitatges subvencionats, a l'Estat de Nova York. Fruit d'aquests contactes foren :

- El primer encàrrec d'uns habitatges a Ithaca, al nord de l'estat, projecte que no s'arribà a construir
- L'encàrrec de 1000 habitatges subvencionats per a Roosevelt Island, a la propia ciutat de Nova York, al qual s'en afegirien 350 més, de renda lliure.
- L'encàrrec de 800 unitats d'habitatge, en dues fases, a la ciutat de Yonkers, primer municipi al nord de Nova York .

En aquests encàrrecs, Sert va poder exercir algunes de les seves idees de disseny urbà i, a més, utilitzà molt

(17) Urban Development Corporation UDC

conscientment configuracions esglaonades i altres motius que hem classificat dins l'etapa de predominància de la fragmentació volumètrica. En un intent per disminuir la massificació d'aquests habitatges, Sert fa visible el paquet o "*cluster*" de tres pisos i sis habitatges que constitueix la seva unitat d'agregació. Aquest sistema, ja experimentat en els Habitatges per a Estudiants Casats (Peabody Terrace), evoluciona en aquests encàrrecs d'habitatge seguint un procés que es pot qualificar d'autèntica recerca.

Morfològicament, també decanten totes les reflexions post-CIAM de Sert, amb una assignació de lloc per a l'automòbil i una recuperació de l'illa o mansana com a peça de la construcció de la ciutat, dins la qual hi cap, finalment, la creació d'un entorn protegit per als vianants.

4.1. BREU HISTORIA D'UN CLIENT IMPORTANT

En un article a l'*Architectural Record* d'abril de 1971 Robert Jensen deia: "La UDC utilitza mecanismes econòmics i polítics revolucionaris per promoure nous habitatges per tot l'estat". Aquests mecanismes són de difícil interpretació per a algú no familiaritzat amb els complexos sistemes financers i fiscals nord-americans, però es poden resumir en una captació de fons per una triple via: aval del govern de l'Estat, legislació de l'Estat emparada amb cobertura de llei federal, préstecs bancaris amb subsidi del tipus d'interès per reduir el marge de

risc, i, finalment, captació d'estalvi privat mitjançant venda de bons deduïbles d'impostos. A part d'això, una gestió d'obtenció del sòl i permisos, centralitzada i amb poders extraordinaris, i una programació versàtil, capaç de trobar ràpidament una estratègia de recanvi quan quelcom falla. Finalment s'adoptà el principi: subvenció al llogater, no al promotor.

Aquesta superagència fou establerta l'any 1968 pel governador Nelson Rockefeller i va reduir la seva activitat, canviant de direcció l'any 1975, per ésser definitivament liquidada l'any 1978. Fins al moment de la seva crisi, l'any 1975, havia construït 34.000 habitatges i invertit 300 milions de dolars. Molts dels edificis varen guanyar premis pel bon disseny, inclosos els de Sert, Jackson i associats. La AIA (equivalent del Consell Superior de Col·legis d'Arquitectes) concedí a la UDC una menció honorífica com a "millor client".

En els seus projectes, que es fixaven un cost per apartament de 30.000 dolars, es volia superar les plagues de l'habitatge social que havia creat *ghettos* per excés d'homogeneïtat social i racial i que havia practicat un experimentalisme copiat d'Europa, amb resultats massificadors i de rapidíssim decandiment de l'estoc construït. Només cal recordar la fi desastrosa del famós conjunt Pruitt-Igoe de St.Louis (vegeu capítol 2.4.7. crisi del model *skip-stop*).

Segons el mandat legislatiu de constitució, la Corporació tenia com a finalitat principal realitzar operacions equilibradores del territori emplaçant llocs de treball prop de concentracions d'habitatges i fent habitatges allà on hi hagués llocs de treball d'acord amb uns principis immutables de revitalització urbana. Aviat s'especialitzà en la construcció d'habitatges dins uns programes de subsidis estatals de diversos nivells.

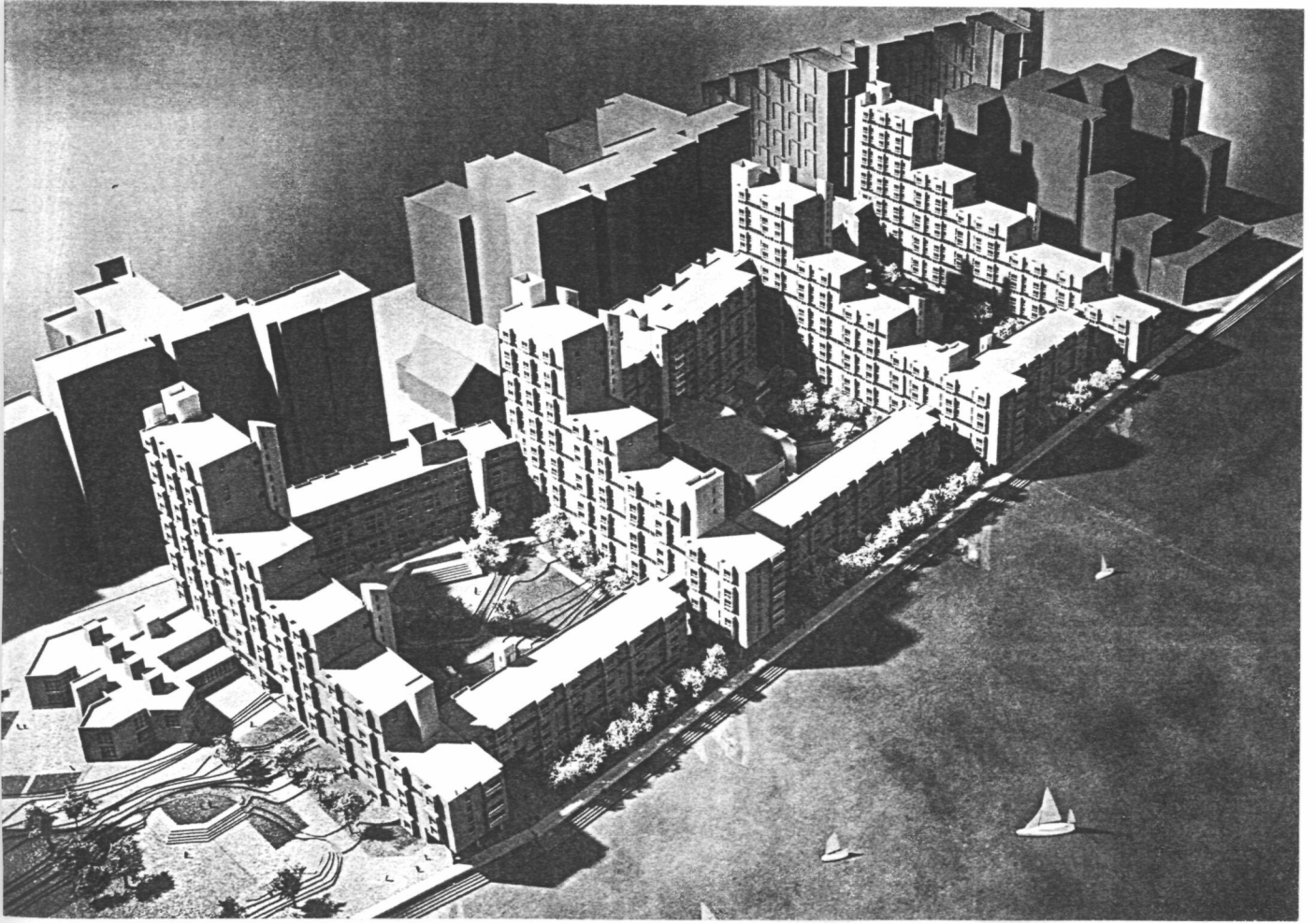
La UDC era una organització motivada políticament que volia una mena de protagonisme i visibilitat que no se satisfia amb campanyes de rehabilitació, malgrat que amb bon manteniment i rehabilitació del parc existent gairebé s'hagués satisfet la demanda i salvat, possiblement, un patrimoni arquitectònic i urbanístic valuós

Per a l'arquitecte la UDC fou un client que podia realitzar la visió professional d'innovació en el disseny sense les limitacions dels codis locals, zonificacions, normes sindicals i general ofec burocràtic, a més sense la misèria de pressupost habitual en els projectes d'habitatge públic. Una característica essencial de la UDC fou la rapidesa, i per a aconseguir-la calgué comptar amb una classe professional d'arquitectes entrenada i lliurada a l'empresa. El president Logue, considerat un "dur" fins i tot pels seus partidaris més íntims, fomentà la competència entre tots els agents, especialment entre els seus propis col.laboradors. L'atmosfera es feu tensa i

neguitosa, inestable i creant confusió per als professionals externs. De tant en tant corrien consignes com ara: "es prohibeixen els duplex, i les plantes es distribuïran amb corredor central i apartaments a banda i banda i les vivendes familiars grans s'hauràn d'emplaçar a ran de terra, en la planta baixa dels edificis..." De fet, l'arquitecte tenia tres clients: l'oficina regional durant l'avantprojecte, l'oficina central durant el projecte bàsic i el promotor privat a partir d'aquest moment. Entre el personal faltava gent d'experiència perquè s'havia donat massa prioritat a l'agresivitat per escalar llocs de responsabilitat.

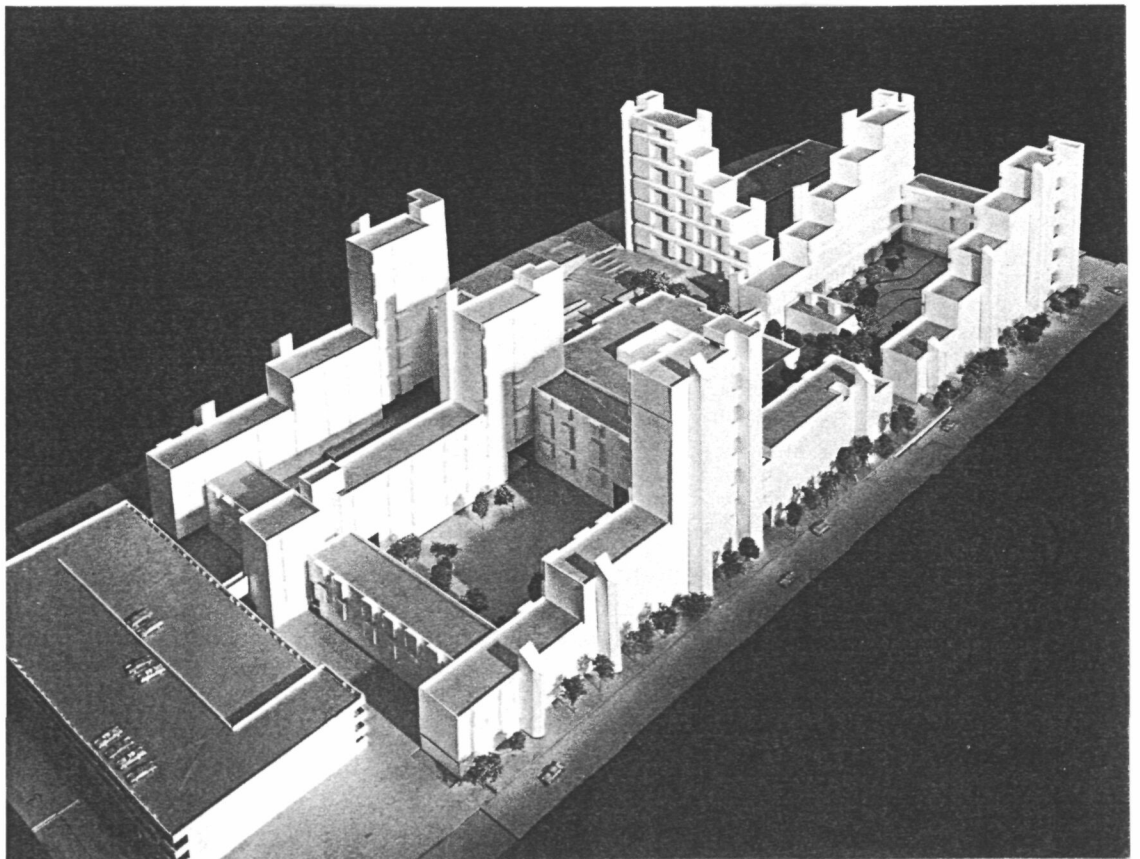
El fet es que Logue tolerà _com a excepció_ que Sert, Jackson i Associats presentés un sistema *skip-stop* _teòricament anatematitzat desde Pruitt-Igo_ i també molts projectes amb duplex, sobretot al principi. Morfològicament es va evolucionar dels edificis alts, amb emplaçament urbà i força espai lliure a terra, cap a esquemes d'espai lliure mes tancat i definit entre els edificis, cada vegada de menor alçada, per acabar, amb els projectes i realitzacions segons el concepte d'alta densitat i baixa alçada. Aquests projectes foren una autèntica aportació a la problemàtica urbana nord-americana, i foren el resultat d'unes recerques amb origen acadèmic. Destaquen les dels joves arquitectes de l'Institut per a l'Estudis de l'Arquitectura i l'Urbanisme⁽¹⁸⁾

(18) Institute for Architecture and Urban Studies, afiliat a la Universitat de Columbia, a Nova York.

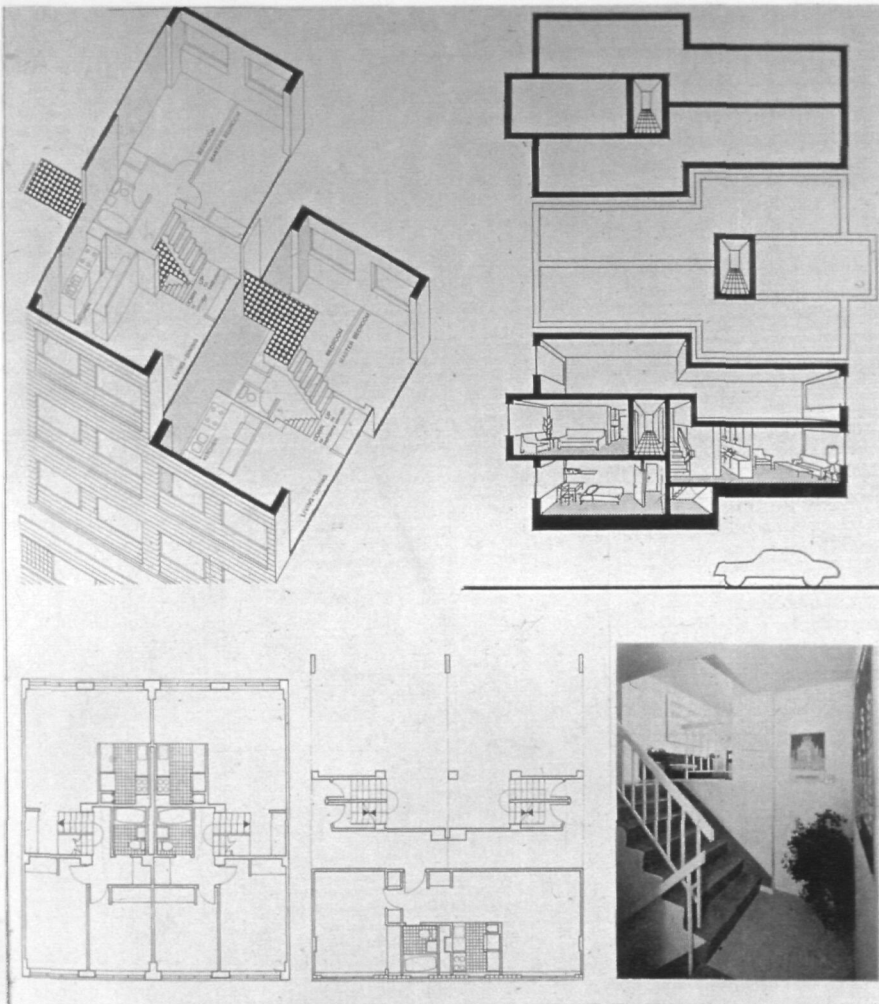

MAQUETA DE ROOSEVELT ISLAND, PARCEL.LES 9-10 i 11

70

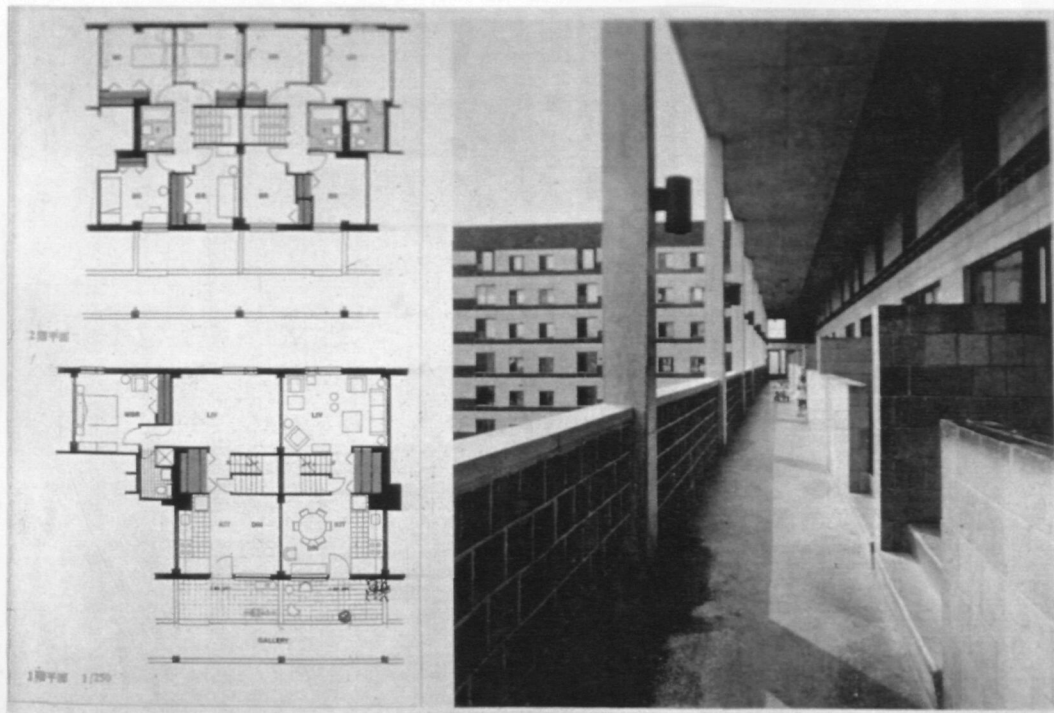

MAQUETA DE YONKERS 1ª i 2ª FASES

TWIN PARKS SOUTH WEST, BRONX, N.Y. GIOVANNI PASANELLA i ASSOC.
 SISTEMA SKIP-STOP, AMB EL CORREDOR INTERIOR.

72

TWIN PARKS SOUTH EAST, BRONX, N.Y. 1977, JAMES STUART POLSHEK i ASSOC.
 DUPLEX CORREDOR EXTERIOR

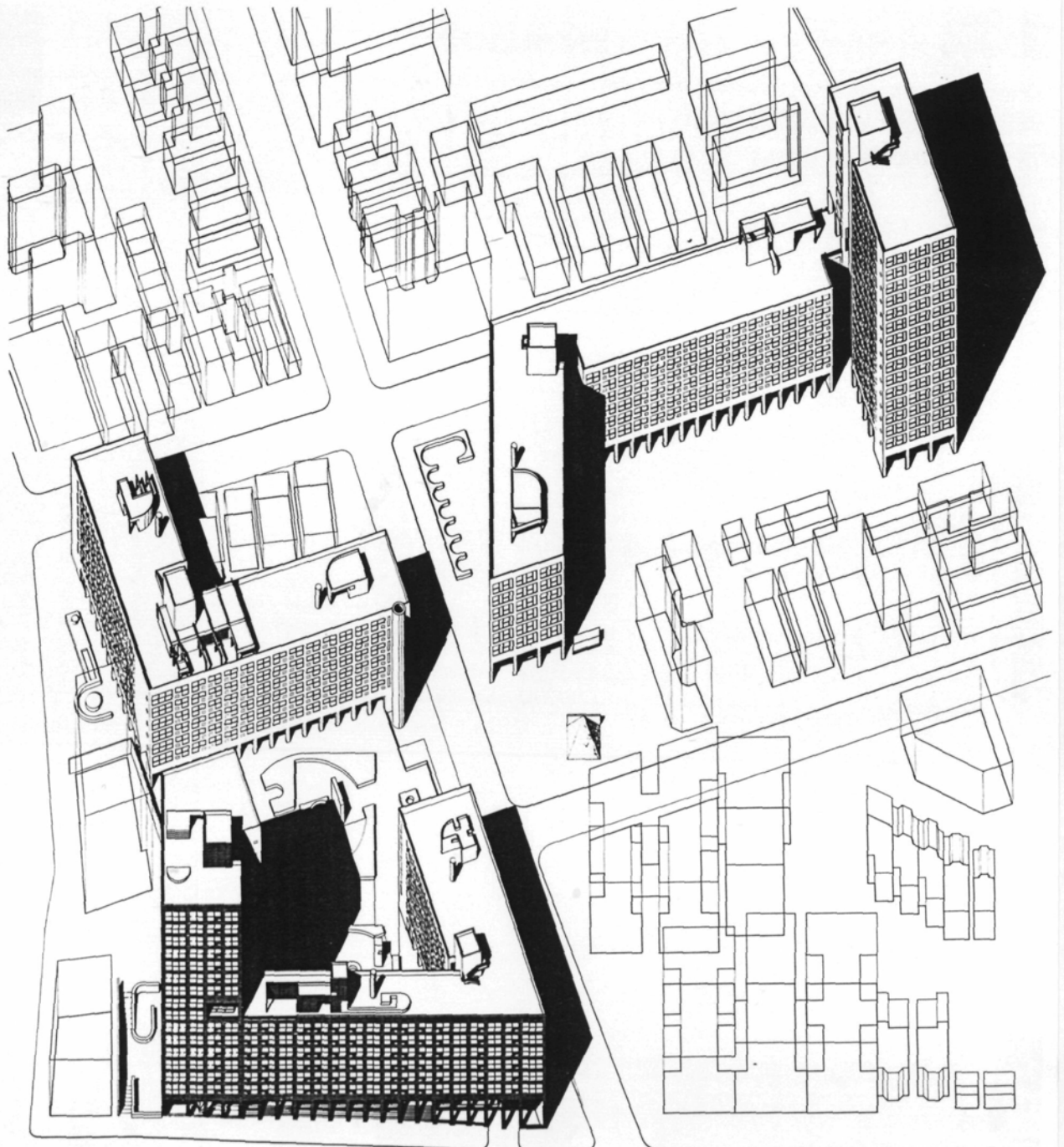
73

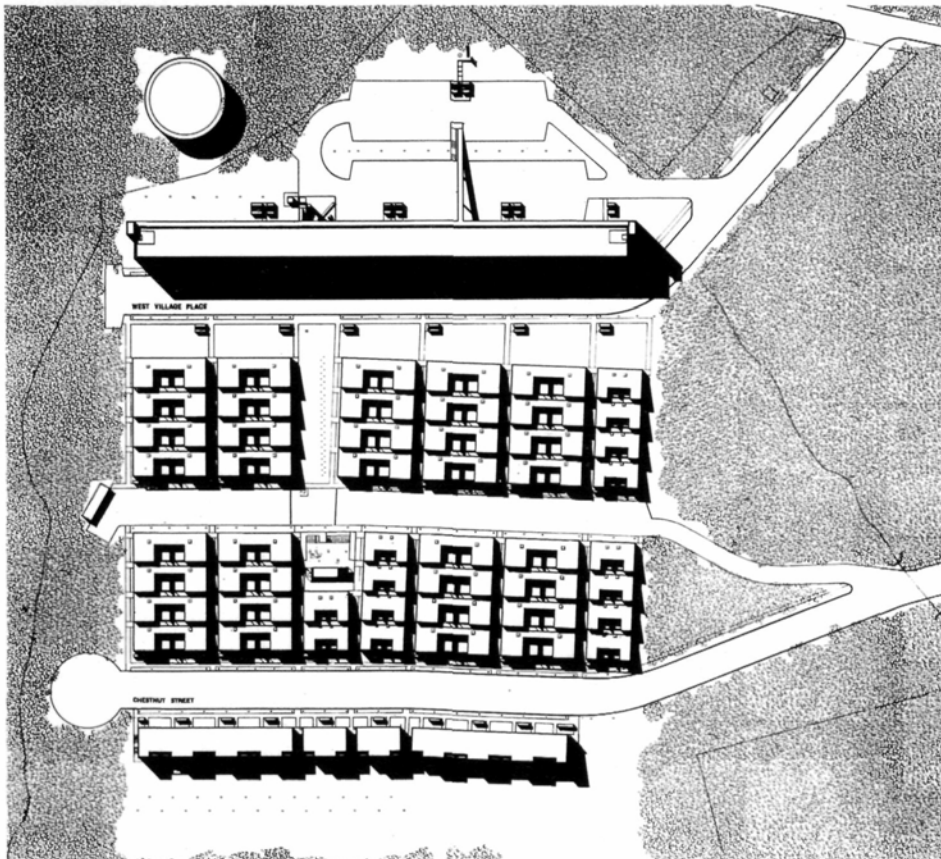
(IAUS), fundat, inspirat, finançat i, potser dirigit, per Philip Johnson que curiosament fou el bressol de la revista *Oppositions* i de tota l'oposició postmoderna. En els primers anys 70 es trobava encara en la seva fase incipient, reflexiva, crítica i barrejada de formalistes *neo-international style*, contextualistes, revivalistes i avantguardistes purs com Eisenman i Heyduk.

Després de la primera ronda de realitzacions es varen dur a terme programes de "*live-in*", és a dir: viure-hi; per part del personal de la UDC(!) i enquestes per a conèixer les reaccions dels usuaris. Un estudi d'aquestes titolat *Design for Living* (dissenyar per a viure) del Dr. Franklin Becker de Cornell University comença amb l'afirmació que el bon disseny no costa més car. Però moltes de les seves recomanacions eren precisament aquells aspectes dels habitatges que figuraven en la llista dels irrealitzables econòmicament: els corredors d'accés a un sol costat, corredors amples perquè s'hi pugui jugar, tamany més grans per als dormitoris etc. Val a dir que els estàndards, basats en els mínims de l'Agència Federal de l'Habitatge⁽¹⁹⁾ (segons la llei d'estàndards num. 236, augmentats un 15 %) éren massa petits. Per exemple, una sala d'estar per a una família de sis es limitava a 3,6 x 5 m i només podi haver-hi una cambra de bany i un W.C. També es feu un esforç per endegar la prefabricació i, de fet, el projecte de Sert, Jackson i Associats per a

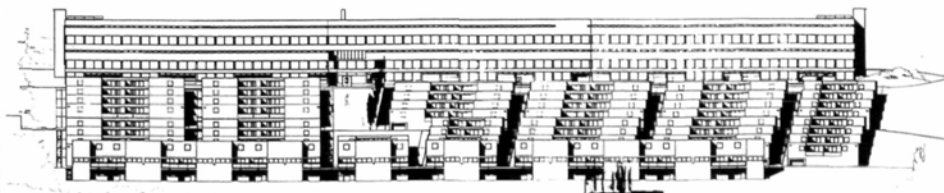
(19) Federal Housing Authority, FHA

HABITATGES SUBVENCIONATS
A TWIN PARKS NORTH EAST
AL BRONX. NOVA YORK.
RICHARD MEIER.

配置図

ELEVATION ELM STREET SITE

Roosevelt Island fou concebut per a prefabricació de grans panells.⁽²⁰⁾

4.2. RELACIO DE PROJECTES MES DESTACATS

Entre els projectes de blocs alts:

- Twin Parks North East al Bronx, Nova York. Richard Meier
- Twin Parks North East id. id James Stuart Polshek.
- Twin Parks North West. id. id. Prentiss, Chen, Ohlhausen.
- Twin Park South West id id Giovanni Pasanella.
- Harlem River Park id id Davis Brody Associates
- Saint Casimir ,Yonkers, Nova York Gwathmey,Siegel
- Riverview ,Yonkers, Nova York, Sert Jackson i Associats.
- Eastwood, Roosevelt Island, Nova York, Sert, Jackson i Asociats.

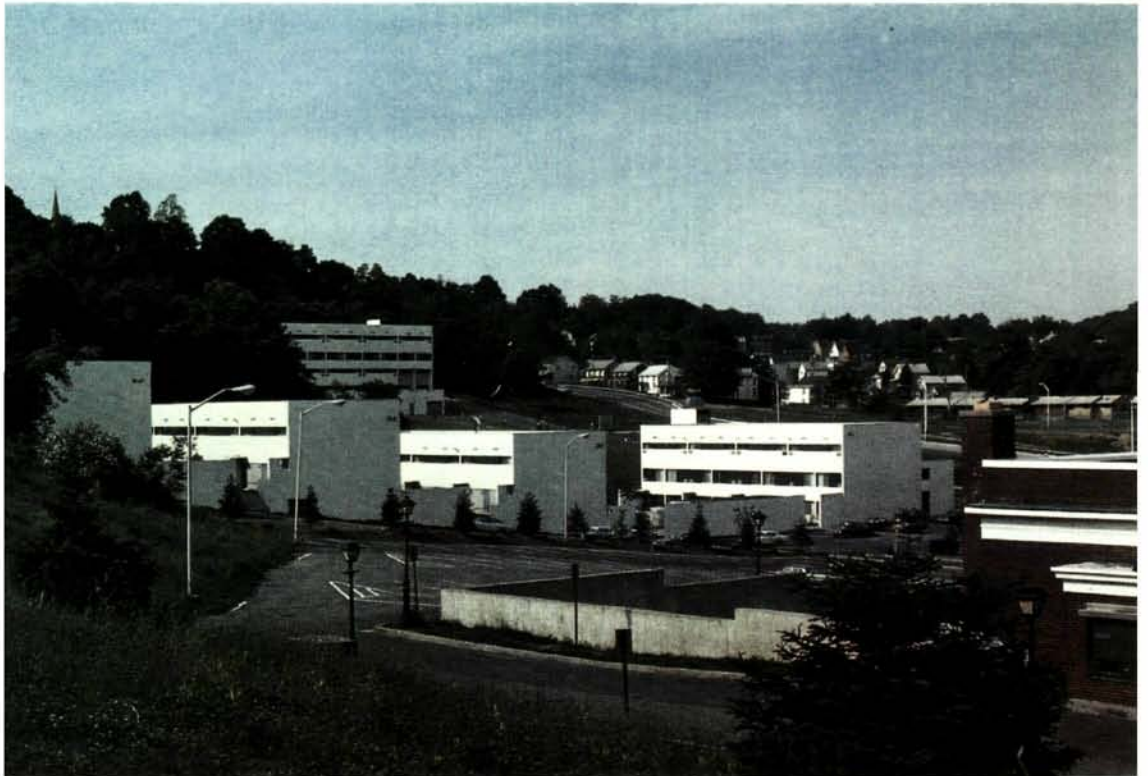
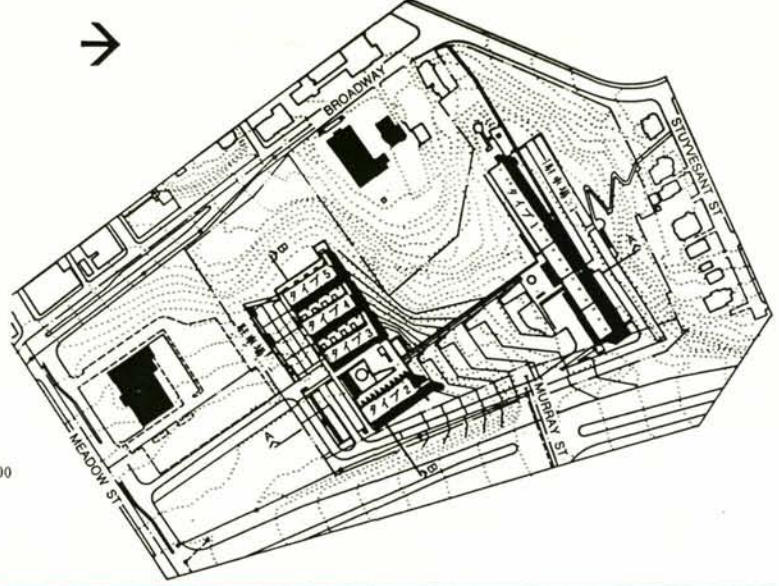
D'aquests projectes només el primer i el sisè son distribucions convencionals de passadís central i apartaments a banda i banda. Coincideixen a ésser

(20) A Rochester, al nord de l'Estat de Nova York, els arquitectes Hoberman i Wasserman i també Gruezen i Associates, varen dissenyar els seus habitatges amb el sistema JASPERSON de grans panells de paret i forjat

CONJUNT BROADWAY EAST
A KINGSTON, N.Y.

WELLS, KOETTER i DENNIS

配置 1/5000

NOU BARRI PERINTON A LES AFORES DE ROCHESTER, N.Y. 77
GWATHMEY-SIEGEL, ARQUITECTES.

d'arquitectes llavors emergents i dels anomenats *whites*⁽²¹⁾. La resta de projectes són totes les variants possibles de duplex amb corredor exterior i interior, corredor cada dues plantes, cada tres plantes, etc.

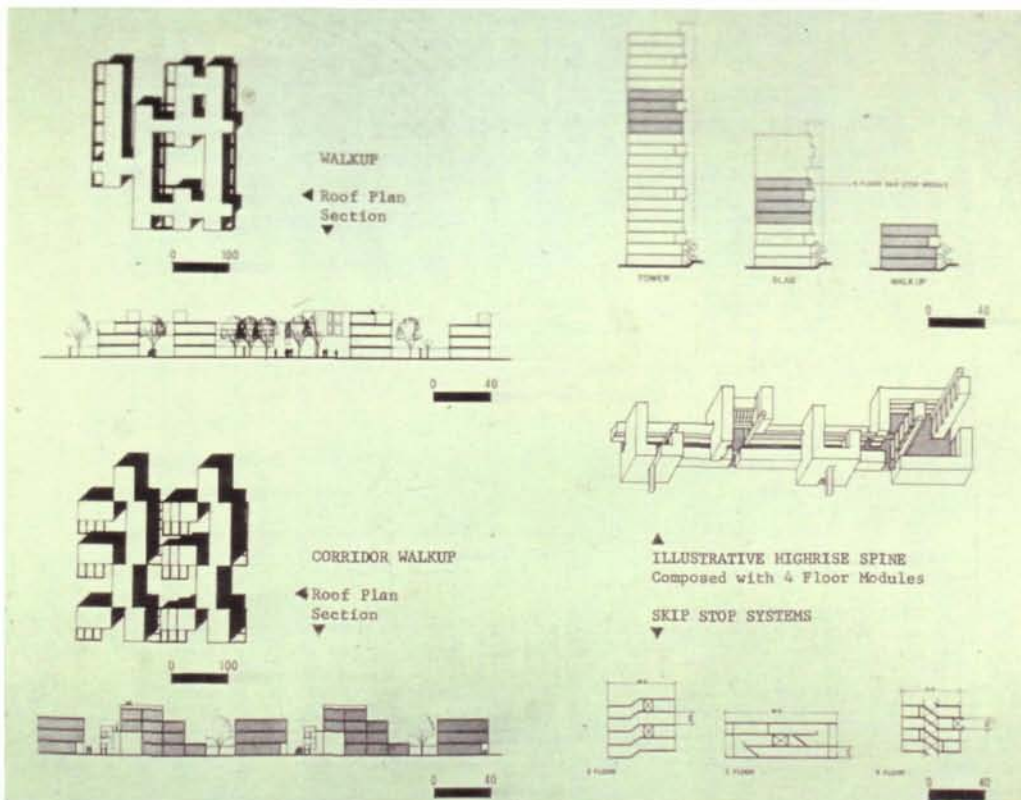
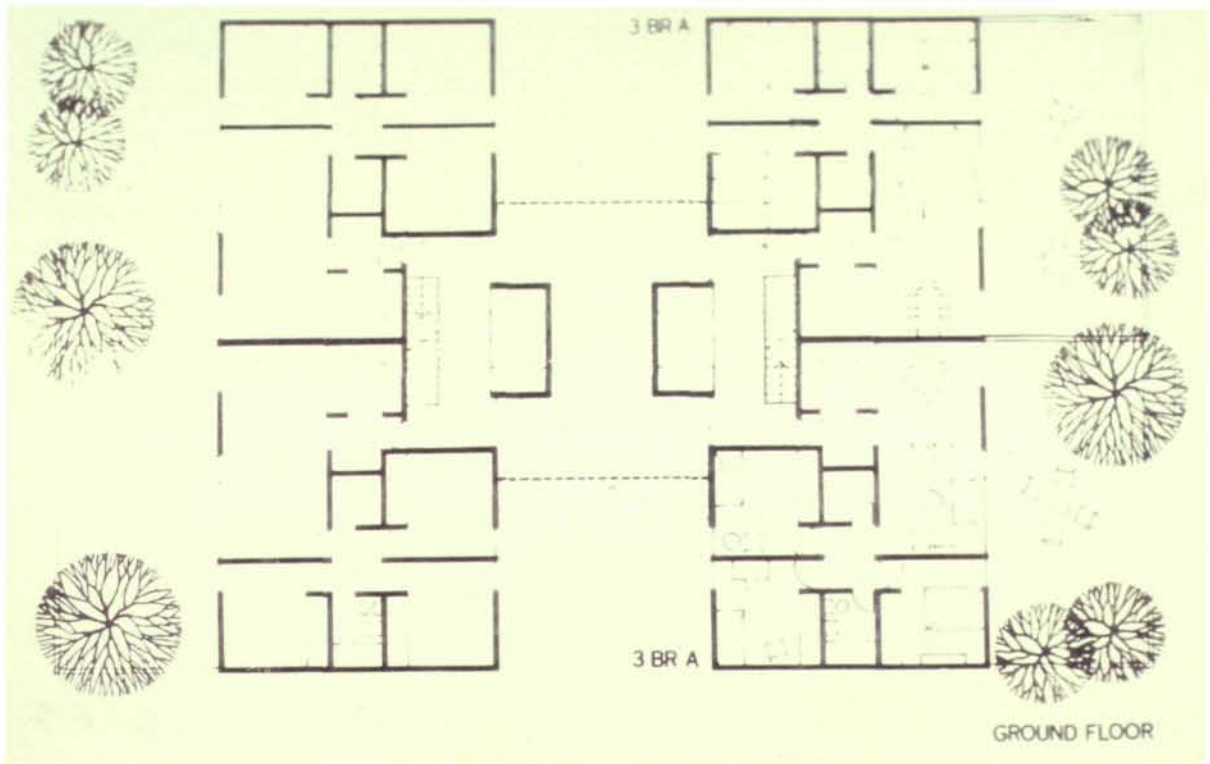
Entre els projectes d'alta densitat i baixa alçada:

- Ithaca, Nova York Werner. Seligman
- Broadway East, Kingston, Nova York. Wells Koetter i Dennis
- Perinton, Rochester, Nova York. Gwathmey i Siegel

Aquests projectes tenen emplaçaments menys centrals, precisament on les ciutats americanes han crescut més, en els *suburbs*. Representen el resultat d'unes recerques acadèmiques de gran interès. Werner Seligman, d'origen alemany i vinculat originalment a Harvard, on havia estat professor al departament de Disseny Urbà creat per Sert, era professor a Cornell University, a Ithaca, Nova York. Cornell és una de les "set germanes" o col·legis universitaris més antics del Estats Units, i el seu departament d'arquitectura tingué fama durant els anys 70 per causa del fitxatge per part de Seligman, que n'era el *chairman*, de figures com Colin Rowe i O M Ungers. Tant

(21) És a dir, "blancs" o neo-corbusierans o neo-international Style, d'acord amb la denominació que la premsa de la professió adoptà després de la publicació *FIVE ARCHITECTS* patronitzada per Philip Johnson i el Museum of Modern Art, el 1969, publicació 1972 Wittenborn & Company. Els "cinc" eren: P. Eisenman, Michael Graves, John Hejduk, Charles Gwathmey i Richard Meier.

EXEMPLES DE L'ESTUDI PER A NOVES COMUNITATS.

Seligman com el grup de Wells, Koetter⁽²²⁾ i Dennis, eren membres de l'Institute for Architecture and Urban Studies que havien publicat uns projectes tipus amb combinacions possibles de superposició i esglaonament d'unitats per a adaptar-les a topografies diferents.

Gwathmey i Siegel ja començaven a ésser coneguts. El seu conjunt de Perinton ha saltat a la fama pels elogis que en feu Kenneth Frampton al final de la seva *Historia crítica de l'Arquitectura Moderna*⁽²³⁾ que el publica com un model de "creació de lloc". No és aquí el lloc per a estendre's en l'anàlisi ponderat d'aquests tipus d'habitatges de dues, màxim tres, plantes d'alçada que consumeixen molt més terreny i, per tant, necessiten sòl a bon preu. Salvat aquest important escull, els estalvis en ascensors, estructures i parking _que pot ésser al carrer_ i la possibilitat de cloure espais a l'aire lliure i de diferents graus de contacte veïnal, inclosa la possibilitat d'intimitat, els fan ensems economics i atractius. Alguna cosa d'això havia explorat Sert amb els seus alumnes a Harvard en la proposta de Departament de Disseny Urbà "Per unes Noves Comunitats"⁽²⁴⁾

(22) Fred Koetter fou coautor amb Colin Rowe del llibre *Collage City*, edició americana MIT Press Cambridge Massachusetts 1978, edició espanyola Gustavo Gili, Barcelona 1981

(23) Concretament a les edicions posteriors a la de 1980, a la manera d'epíleg. La primera versió d'aquesta presentació de Frampton del model de Perinton és a una separata de la revista *A D 7-8, 1982 Architectural Design*, de les que aquesta revista anomena "profiles" títol: *Modern Architecture and the critical present*".

(24) "*New Communities: one alternative*". Publicació mimeografiada resum dels treballs de New Communities Project, programa de recerca

4.3. ELS ENCÀRRECS FETS A SERT, JACKSON I ASSOCIATS

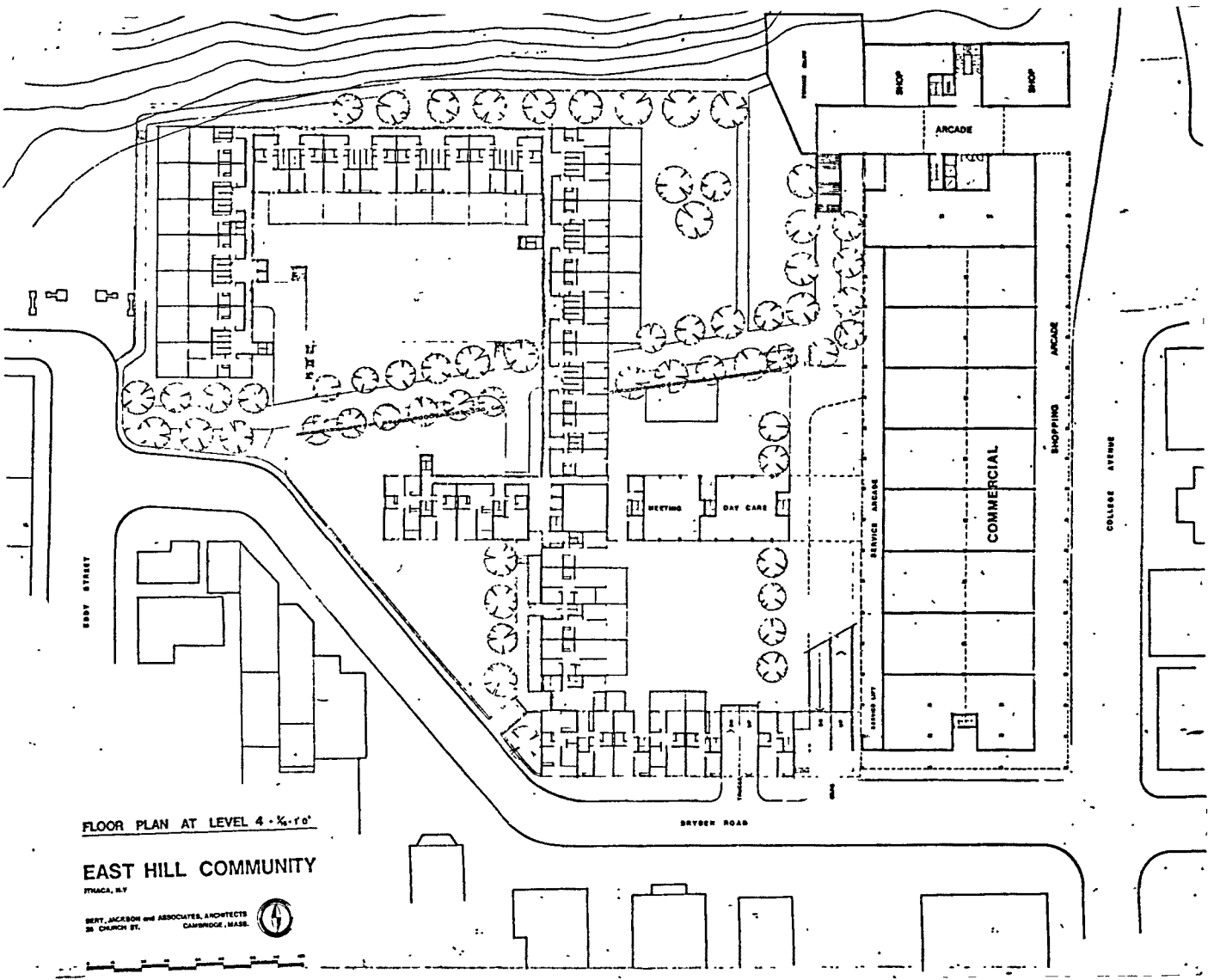
El primer que cal assenyalar és que el relatiu privilegi que afavorí l'oficina de Sert amb dos encàrrecs _quan normalment se'n feia només un_ i li permeté utilitzar una tipologia que era en la "llista negra" com fou la del sistema de "parada saltada" (*Skip-Stop*) es devia a que Ed Logue era ex-deixeble de l'Escola Postgraduada de Disseny de Harvard, concretament del Departament de Planejament Urbà i Regional, llavors encara integrat en l'Escola⁽²⁵⁾ durant l'època del deganat de Sert.

La relació comença com hem dit l'any 1970 amb un avantprojecte, que no va progressar, que fou el d'East Hills per a la ciutat de Ithaca al nord de l'Estat de Nova York. En aquest projecte hi varen treballar Bill Lindemuelder com a associat responsable i Robert Campbell, que més endavant esdevindria *job capitain* o cap de projecte de Yonkers. El disseny, quant a idea de síntesi formal era controlat pel tàndem Sert-Zalewski.

Després, a finals del anys 70, vingué l'encàrrec de Roosevelt Island, llavors encara anomenada Welfare Island. A nivell d'avantprojecte hi intervingué també Gordon Tully, a més dels anomenats més amunt.

multidisciplinar amb finançament federal portat a terme per professors i alumnes de l'Escola Graduada de Disseny de Harvard.

(25) El Departament de Planejament anà evolucionant cada vegada més lluny de les disciplines arquitectòniques i acabà essent traslladat a la Escola Kennedy de Govern l'any 1982.

FLOOR PLAN AT LEVEL 4 - 1/4" = 1'-0"

EAST HILL COMMUNITY

ITACA, N.Y.

BERT JACKSON and ASSOCIATES, ARCHITECTS
26 CHURCH ST.
CAMBRIDGE, MASS.

